

den for Det radikale Venstre i partiets første år. I hjemmet spillede han den dominerende rolle, og der tegnes et særdeles levende, men forhåbentlig dog let karikeret billede af ham. Det centrale i erindringerne – set fra historiens synspunkt – er imidlertid det særdeles træffende indtryk af livet i provinsens førende lag. Det er ingenlunde overraskende, hvad der fortælles, men knaphed og festlig fortælleglæde gør, at det vil glæde enhver historiker at læse bogen, og det må være uundgåeligt, at afsnit af den for generationer får en sikker plads i undervisningen.

Vagn Dybdahl

Gunnar Sandfeld: Den stumme scene. Dansk biografteater indtil lydfilmens gennembrud. (Nyt nordisk Forlag, 1966). 557 s.

I forordet til sin bog fremhæver Gunnar Sandfeld, at han ikke har haft noget ønske om at bidrage til den danske films historie eller til den almindelige filmologi. Hans emne er selve biografen set i teater- og kulturhistorisk sammenhæng. Det er en god idé, og det gør ikke noget, at der alligevel er kommet meget med, som belyser filmens historie.

Fra at være et pudsigt legetøj blev filmen i løbet af de tre første årtier af dette århundrede en mægtig faktor såvel i det økonomiske liv som i det kunstneriske og kulturelle – og i forlystelsesindustrien! Men først måtte den gå så grueligt meget igennem, og det er disse lidelser, Gunnar Sandfeld har skildret. Det er gjort fornøjeligt og med et væld af detaljer. Hver eneste dansk biograf er registreret med sit grundlæggelsestidspunkt, sit udstyr, sine ledere og sine indtægter – om nogle lidt mere om andre lidt mindre. For Københavns vedkommende er

der en særlig leksikalsk fortegnelse bag i bogen. Det fremgår til overmål, at den største vanskelighed for den nye kunstart netop var at blive betragtet og vurderet som kunstart. Den var for let tilgængelig. Alle og enhver kunne arbejde med den, og da den første måben havde sat sig, blev den farlig, fordi dens suggererende evne kunne udnyttes til spekulationer i alskens forbrydelse og usædelighed. Hvilke utalte dumheder har ikke danske politifolk som tilsynsførende begået i de første filmår, og hvor kunne de andet, når der under helt ukendte forudsætninger skabtes nye tider i forlystelseslivet. De vidste nok, at dette ikke var nogen uvigtig samfundsfaktor, og mange forstod sikkert også, at filmen ikke var nogen døgnflue, som man snart slap af med igen. Det hele så ellers i begyndelsen noget broget og tilfældigt ud; men efterhånden fæstnedes formerne: Biograflokalet blev indrettet til dette brug, der kom musik, man eksperimenterede og forbedrede teknikken, man diskuterede, og man skændtes, teatrene følte sig truede og truede igen, og skuespillerne holdt sig fornemt tilbage og kom alligevel, først de små og siden de store og de allerstørste. Statscensuren kom i 1914 efter megen debat og mange tilløb på lokalt plan, og den kom til at virke betydeligt bedre, end det vist havde været ventet. Heller ikke forlystelsesskatten, der i 1911 afløste den tidligere fattigskat på filmforevisninger, medførte det nye underholdningsmediums fallit.

I 1922 gennemførtes den første biograflov, 10 år senere end i Sverige og Norge. Loven fastsatte de nærmere retningslinier for bevillingssystemet, for biografernes drift, for censuren – og for hvad staten skulle have for det hele. Den gav anledning til et betydeligt skred i antallet af bevillinger, men

også til adskillig uro med modsætningsforhold for biograffolkene til såvel kommunerne som udlejningsselskaberne. I slutningen af 20'erne så det ganske sort ud for den stumme scene. Den var blevet statens fastansatte »malkeko«, og det kunne den ikke vedblivende holde til, så meget mindre som dens kunder var blevet trætte. De kom ikke mere i så stort antal, men sad hellere ved den billige radio, hvor man uden at ulejlige sig ret meget kunne få hele Europa ind i sin stue. Den sidste og alvorligste trusel kom fra filmen selv. Den blev talende, hvilket først var grinagtigt og spændende, siden rædselsfuldt og til sidst truende. Herved blev det; truslen blev til alvor, en ny epoke i filmens historie begyndte og dermed også i biografteatrets.

På grundlag af trykte og utrykte kilder, de sidste fra Justitsministeriet, er det lykkedes Sandfeldt at give en, som det synes, dækkende skildring af såvel begivenhedsforløbet som af stemninger og tilstande. De er himmelvidt forskellige fra snart sagt alt i dag, og de virker rent ud komiske også i mange tilfælde, hvor de i virkeligheden betegner noget modsat. Det meget grundige arbejde er forsynet med registre, med filmtitelfortegnelse, med kildefortegnelse og med gode billeder. De sidste sidder på særplancher i to afdelinger sidst i bogen, den ene afdeling endog i kildeoversigten. Det er – mildt sagt – synd.

Finn H. Lauridsen

Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm og hjælpemidlerne til dets benyttelse. En oversigt af Harald Jørgensen. (Landsarkivet, 1966). 315 sider.

I disse år arbejder landsarkiverne flittigt med udgivelse af registraturer og

andre hjælpemidler for benyttelse af arkivernes samlinger. Landsarkivar Harald Jørgensen har med denne vejviser til det sjællandske landsarkiv føjet et nyt udmærket led til kæden af publikationer.

Harald Jørgensen indleder bogen med et ganske grundigt rids af arkivets historie fra A. D. Jørgensens forslag om oprettelse af provinsarkiver i 1888 til fuldendelsen af den nye bygning i år. Endnu en gang må man forundres over de trange kår, arkiverne og arkivarerne har måttet udføre deres arbejde under helt op til øjeblikket. Først og fremmest falder naturligvis den stærke pladsmangel, som først nu kan afhjælpes, i øjnene.

Men også sendrægtigheden med de nødtørftigste tekniske hjælpemidler og personaleudvidelser er bemærkelsesværdig. Der skulle en ildløs til på læsesalen, før der 1915–16 kom bevilling til elektrisk lys. Først 1954/55 opnåedes bevilling til en fast kontorrist, og selv om arkivet allerede i 1908 havde fået telefon af hensyn til den daglige forbindelse med Rigsarkivet, fik man først 1961 moderne centralbord med fast telefonvagt!

Hoveddelen af Harald Jørgensens bog er dog naturligvis oversigterne over arkivernes bestand og hjælpemidlerne til dets benyttelse. Det er en særdeles nyttig vejviser for enhver, der vil orientere sig om, hvad der findes i arkivet, og det må være det helt rigtige princip, Harald Jørgensen benytter sig af, når han har valgt at give flest oplysninger om de arkivfonds, man ikke umiddelbart skulle vente at finde i landsarkivet. De mere traditionelle bestanddele af arkivet er gjort kortere af.

Naturligvis kan en sådan oversigt ikke blive bedre end de registraturer, den bygger på. Det giver den et ujævnt præg, som imidlertid betyder